

УДК 373.033:352/354

З. Бурик

ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Проаналізовано твердження авторів щодо суті таких понять, як : “регіон”, “сталий розвиток”, “прогнозування”. На основі отриманої інформації запропоновано комплексне визначення поняття “прогнозування сталого розвитку регіону”. Проведено аналіз основних чинників економічного розвитку регіону на прикладі статистичних даних у Львівській області. Наведено шляхи покращення розвитку цього регіону.

Ключові слова: регіон, сталий розвиток, прогнозування, валовий регіональний продукт, індекс промислової продукції, рівень бідності за регіональною межею, нетто-коефіцієнт відтворення населення.

Проблематику основ прогнозування сталого розвитку регіону досліджувало безліч вчених-економістів та науковців інших галузей, проте значний вклад у вирішення цієї проблеми своїми працями зробили такі автори: А. Мельник [1], Е. Лібанова [2], В. Тарасевич та О. Завгородня [3], Б. Панасюк [4], А. Разумов [5], Л. Черенько [6], А. Садовенко [7] та інші, проте на сьогодні, у час економічної кризи, ця тема набирає ще більшої актуальності та потребує дієвих моделей прогнозування розвитку регіонів, що сприятиме розвитку економіки загалом.

Мета дослідження полягає в аналізі попередніх досліджень основ прогнозування сталого розвитку регіону та виявленні проблем такого прогнозування, а також розробці дієвих шляхів розвитку регіону на прикладі Львівської області.

Дослідження методологій регіонального розвитку передусім потребує з'ясування сутності низки термінів, таких як: “регіон”, “сталий розвиток”, “прогнозування”.

Поняття “регіон” (франц. *region*, від лат. *region* – область, район) – територія, яка відрізняється від інших територій за низкою ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів. Є ключовим поняттям у регіоналістиці, регіонології, регіональній економіці, регіональній науці, регіонознавстві. Регіони виділяються з території відповідно до певних цілей і завдань, найголовнішою з яких є управління розвитком регіону.

Загалом термін “регіон” походить від латинського *region* і у перекладі означає область, район, місцевість. А. Мельник стверджує, що його переважно використовують для різноманітних територіальних ланок однієї країни: адміністративно-територіальних одиниць, економічних районів, спеціальних (вільних) економічних зон, частини території кількох країн (наприклад, латиноамериканський регіон) чи навіть кількох континентів (наприклад, євроазіатський регіон) [8].

На думку В. Тарасевича, регіон – частина території держави, виділена за сукупністю різних ознак в адміністративну одиницю субнаціонального рівня, діяльність якої свідомо спрямовується державними органами управління, а управлінські функції координуються ними для досягнення цілей суспільного розвитку і запобігання дії руйнівних внутрішніх і зовнішніх сил. Регіон є не тільки

підсистемою соціально-економічного комплексу країни, але й відносно самостійною його частиною із закінченим циклом і особливими формами прояву стадій відтворення та специфічними особливостями перебігу соціальних і економічних процесів [9].

На нашу думку, на сьогодні поняття регіону не може бути звужене до поняття адміністративно-територіальної одиниці.

Регіон – це певна територія в межах однієї держави чи групи держав, яка є однорідною за певними критеріями (економічними, демографічними, екологічними, етнічними, соціальними, культурними чи іншими) і за цими критеріями ця територія відрізняється від інших територій [10]

Поняття сталий розвиток (англ. Sustainable development) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному та здоровому довкіллі.

На зумку О. Завгородньої, сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дають змогу дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний [11].

А. Садовенко пропонує таке твердження, що сталий розвиток суспільства у будь-якому вимірі – чи то глобальному, національному чи місцевому – виглядає на сьогодні як одна з найважливіших, невідкладних і всеосяжних проблем. Здається, людство вже наближається до того, щоб дати системні, детально прораховані, з точним передбаченням можливих наслідків відповіді на глобальні виклики епохи [12].

Дослідивши та проаналізувавши існуючі в економічній літературі визначення поняття “сталий розвиток”, було встановлено, що це якісна та (або) кількісна зміна суті, якостей, властивостей явища, предмета або об’єкта, внаслідок чого виникає більш ідеальне, сучасне, нове, удосконалене, прогресивніше явище, предмет або об’єкт.

Далі наведемо трактування сутності прогнозування та поняття прогнозу.

Б. Панасюк дає таке визначення: прогноз – це науково обґрунтоване, ймовірне судження про можливі стани об’єкта в майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни його здійснення. Процес розробки прогнозів називається прогнозуванням [13].

Прогнозування – процес формування прогнозу про розвиток об’єкта на основі вивчення тенденцій його розвитку [14].

Одним із важливих напрямків прогнозування суспільного розвитку є економічне прогнозування. Економічне прогнозування – це процес розробки економічних прогнозів, заснований на наукових методах пізнання економічних явищ і використанні всієї сукупності методів, засобів і способів економічної прогностики [15].

В. Тарасевич переконаний, що прогнозування – це передбачення майбутнього стану внутрішнього і зовнішнього середовища фірми, яке базується на наукових методах та інтуїції, тобто це процес обґрунтування кількісних та якісних змін розвитку в майбутньому [16].

Отже, розглянувши думки окремих авторів щодо твердження понять “регіон”, “сталий розвиток”, “прогнозування”, можна запропонувати таке визначення прогнозування сталого розвитку регіону – це процес керованої розробки економіч-

них суджень про можливі стани певної території в межах однієї держави чи групи держав, у майбутньому, та про альтернативні шляхи і терміни його здійснення.

Складовими компонентами комплексного прогнозування сталого розвитку регіону є: економічна складова – валовий регіональний продукт (валова додана вартість регіону), інвестиції (капітальні інвестиції та іноземні інвестиції), розвиток підприємництва (кількість підприємств, активи, фінансовий стан тощо) та чистий експорт (різниця між експортом та імпортом товарів та послуг регіону); галузевовиробнича складова – показники розвитку промисловості (обсяги промислової продукції, частка промисловості у валовій вартості регіону), розвиток сільського господарства, розвиток будівництва, розвиток інших галузей (торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів, діяльність транспорту та зв'язку, фінансова діяльність, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, державне управління, освіта тощо); соціально-демографічна складова – кількість, структура та статево-віковий склад населення регіону, рівень та якість життя населення (показники бідності), соціальне забезпечення, трудові ресурси, безробіття та екологічна складова – природні ресурси (водні, земельні, лісові, мисливські, природно-заповідний фонд), рекреаційні ресурси, екологічна ситуація (обсяг викидів забруднюючих речовин, виробництво та утилізація відходів), охорона навколишнього середовища (капітальні інвестиції) (рис. 1).

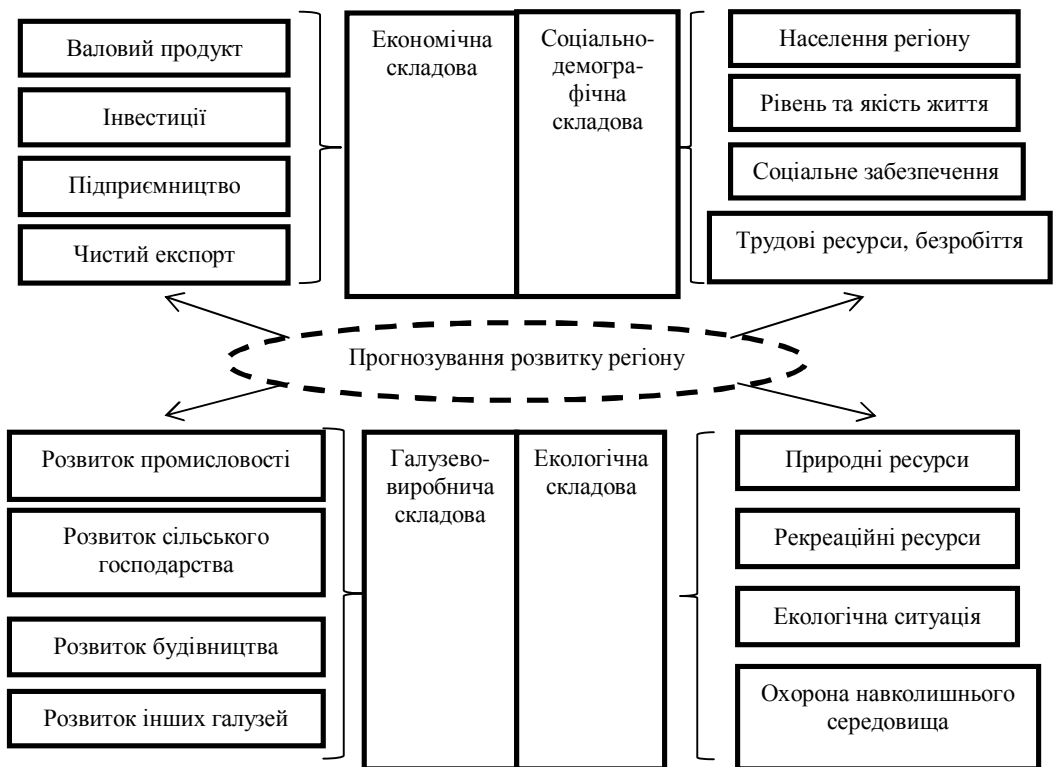

Рис. 1. Складові компоненти комплексного прогнозування сталого розвитку регіону

Узагальнюючим показником сталого розвитку регіону є валовий регіональний продукт (далі – ВРП). ВРП – це показник виробленого продукту, який є вартістю вироблених кінцевих товарів та послуг. Вартість проміжних товарів та послуг, використаних у процесі виробництва (сировина, матеріали, паливо, енергія, насіння, корми, послуги вантажного транспорту, оптової торгівлі, комерційні та фінансові послуги тощо), не належить до ВРП, оскільки ВРП містив би повторний рахунок. ВРП розраховується територіальними органами державної статистики відповідно до єдиної методології, яка розробляється у Державній службі управління статистики [17].

Тобто валовий регіональний продукт (валова додана вартість в основних цінах) – це вартість товарів і послуг, вироблених для кінцевого використання. Користуючись даними Головного управління статистики у Львівській області, спрогнозуємо показники валового регіонального продукту та інших, не менш важливих, показників, що характеризують рівень регіонального розвитку Львівської області (рис. 2 – 5).

Рис. 2. Прогнозування валового внутрішнього продукту Львівської області, млн грн [18]

Оскільки валовий регіональний продукт є ознакою стабільного розвитку регіону, то його поступове зростання свідчить про якісне застосування програм регіонального розвитку. Як видно із розрахованої на основі статистичних даних по Львівській області графічної моделі, валовий регіональний продукт упродовж 2004 – 2012 рр. мав тенденцію до поступового збільшення. Цей графік свідчить про відносну стабільність зростання, яке дещо уповільнилось упродовж 2008 – 2010 рр., та знову пришвидшилось у 2011 р., що спостерігатиметься і у майбутньому.

Тепер наведемо дані індексу промислового виробництва, чи індексу виробництва промислової продукції, що є відносним показником, що характеризує зміну маси вироблених матеріальних благ у поточному періоді порівняно з базисним.

Розрізняють такі види індексу виробництва промислової продукції: індивідуальні – відображають зміну випуску одного продукту; загальні (зведені) – характеризують сукупні зміни маси матеріальних благ та включають в себе кілька видів продукції. Індивідуальні індекси показують, у скільки разів збільшилась вартість всієї продукції внаслідок зміни тільки її фізичного обсягу при виключенні впливу динаміки цін.

Наведемо графічну модель із використанням зведених індексів промислової продукції по Львівській області за 2004 – 2012 рр. (рис. 3).

Рис. 3. Прогнозування індексів промислової продукції Львівської області, % [19]

Дані графіку свідчать про доволі незначне коливання показників індексу промислової продукції, зокрема в межах 41,0 %. Відтак упродовж 2008 – 2009 рр. спостерігається максимальне зменшення цього показника на 20,9%. Своєї максимальної точки, а це 112,8 – 112,9%, за зазначений період індекси промислової продукції досягали двічі у 2007 та 2011 рр. Проте вже у 2012 р., як бачимо, спостерігалась тенденція до незначного зниження, а саме на 11,2%, тобто фактично приріст становив 101,6%, і надалі індекси промислової продукції регіону за прогнозними функціями суттєво не зростатимуть.

Ще одним важливим показником регіонального розвитку є рівень бідності. На сьогодні, незважаючи на незначне підвищення показників рівня життя і загальне поліпшення ситуації з бідністю, зберігається залежність між рівнем матеріального добробуту родини та її соціально-демографічними (чисельність осіб у домогосподарстві, приналежність до вікової групи згідно з трудовим законодавством, навантаження осіб працездатного віку утриманнями, місцевість проживання) та соціально-економічними (статус, освіта, рівень доходу, економічна активність) характеристиками.

Далі спрогнозуємо показники соціально-демографічної складової.

У формуванні соціальної політики особливого значення набуває виявлення груп населення, наражених на найвищі ризики бідності, та груп, що становлять більшість малозабезпеченого населення регіону. Окрім того, проблема визначення ризиків бідності набуває першочергового значення в ситуації, коли надання соціальної допомоги вимагає витрачання необґрунтовано великих коштів або ефективність такої допомоги є надто низькою. У разі низької дієвості соціальної допомоги профілі бідності (вік, стать, сімейний стан, регіон проживання, статус, освіта, рівень доходу, економічна активність) можна використовувати для визначення категорій населення, що потребують додаткової підтримки або виняткового статусу [20].

Загальне підвищення показників рівня життя та зменшення масштабів бідності не супроводжувалося позитивними тенденціями в розвитку всіх регіонів країни. Неоднакові стартові можливості областей щодо підвищення матеріального добробуту населення обтяжуються посиленням регіональних диспропорцій у соціальному розвитку окремих територій, що неминуче позначається на масштабах регіональної бідності та призводить до загострення ситуації [21]. Розглянемо прогнозні показники бідності населення за регіональною межею бідності на основі даних по Львівській області (рис. 4).

Рис. 4. Прогнозування рівня бідності за регіональною межею Львівської області, % [22]

Упродовж досліджуваного періоду межа бідності по Львівській області то зростала, то спадала. Позитивною тенденцією для цього показника є його зменшення, адже це свідчить про задоволення потреб населення. Із даних рис. 4 бачимо, що рівень бідності по Львівській області є доволі високим, адже коливається у межах 40%, що є свідченням незадоволення матеріального добробуту населення. Найнижчі показники бідності зафіксовані у 2006 р., а саме 31,5%. Проте дані цього показника неупинно зростають, і у 2012 р. маємо значення у 44,1, що негативно характеризує економічний розвиток цього регіону.

Вирішення проблеми регіональної бідності може бути досягнуто лише шляхом виваженої регіональної політики. І це є важливим завданням як для науки, так і для практики [23].

На сучасному етапі в умовах фінансово-економічної кризи, яка суттєво впливає на соціально-економічний стан регіону, проблема бідності населення регіону набуває ще більшого значення. Світовий досвід засвідчує, що у часи економічних і політичних криз проблема бідності надзвичайно загострюється та здатна досягти масштабів соціальної катастрофи [24]. Ці негаразди неминуче призводять до зниження розміру заробітної плати, зростання заборгованостей з її виплати, зростання утриманців за рахунок звільнених і безробітних тощо, що призводить до зниження рівня доходів населення та зростання частки бідних.

Усе вищезазначене свідчить, що спрямовані на соціальний захист населення заходи не дали позитивного результату щодо зменшення рівня бідності регіону.

Також розглянемо дані прогнозування нетто-коефіцієнта відтворення населення. Насамперед цей коефіцієнт показує, скільки дівчаток може народити одна жінка (1000 жінок) при певному рівні плідності за роки, які вона проживе в інтервалі віку від 15 до 50 років. Як результат спільної дії двох чинників, з одного боку, змін вікової плідності, а з іншого – вікової смертності жінок, величина нетто-коефіцієнту постійно змінюється. Значення його коливається в широких межах [25]. Нетто-коефіцієнт показує, в якому співвідношенні зміниться чисельність населення через певний період часу. Якщо $R_0 > 1$, то є розширене відтворення населення, при $R_0 < 1$ – звужене відтворення, а при $R_0 = 1$ – просте відтворення населення.

Показники прогнозування нетто-коефіцієнта відтворення населення (на 1 жінку) по Львівській області наведені на рис. 5.

Отримані дані по Львівській області за 2004 – 2012 рр. свідчать про невинне зростання показників нетто-коефіцієнту відтворення населення. З графіку видно, що у 2008 р. спостерігалось дещо швидке збільшення цього коефіцієнту, порівняно з попередніми роками, та вже до 2010 р. відбувався його спад.

Рис. 5. Прогнозування нетто-коефіцієнта відтворення населення (на 1 жінку) Львівської області [26]

Проте найстрімкіше збільшення відбулося за остання 2 роки, а саме з 0,709 у 2011 р. до 0,753 у 2012 р. тобто на 0,044, або на 4,4%, і це зростання із роками буде продовжуватись.

Висновки

Отже, у часи кризи економіка регіону потребує комплексних виважених рішень щодо стабілізації економічного розвитку, невід'ємною ланкою якого є сталий розвиток регіону. На основі розглянутих тверджень різних вітчизняних та зарубіжних авторів вивчено поняття “регіон”, “сталий розвиток”, “прогнозування”, запропоновано комплексне поняття “прогнозування сталого розвитку регіону”, що містить всі об'єктивні твердження про цей процес. Складовими компонентами комплексного прогнозування сталого розвитку регіону є: економічна складова; галузево-виробнича складова; соціально-демографічна складова та екологічна складова. На основі проведеного аналізу та здійсненого прогнозу окремих системоутворюючих показників розвитку регіону (Львівської області) бачимо, що результати прогнозу свідчать про доволі хороші темпи розвитку валового регіонального продукту регіону, проте перемінними темпами зростатимуть індекси промислової продукції регіону. Та бентежить рівень бідності й відтворення населення регіону, який по прогнозу демонструватиме спадні тенденції.

Література

1. Державне управління [Текст] : навч. посіб. / Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Расіна А. Ю. [та ін.] ; за ред. Мельник А. Ф. — К. : Знання-Прес, 2003. — 343 с
2. Демографічні чинники бідності [Текст] : [монографія] / за ред. Е. М. Лібанової. — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. — 184 с.
3. Національна економіка [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. ; за ред. В. М. Тарасевича і О. О. Завгородної. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 280 с.
4. Панасюк Б. Прогнозування економічного розвитку України / Б. Панасюк // Економіка України [Текст]. — 2000. — № 9. — С. 36—44.
5. Разумов А. А. Бедность в современной России [Текст] / А. А. Разумов, М. А. Ягодкина. — М. : Формула права, 2007. — 336 с.
6. Рівень життя населення України [Текст] / за ред. Л. М. Черенько ; НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України. — К. : ТОВ Видавництво “Консультант”, 2006. — 428 с.
7. Сталий розвиток суспільства [Текст] : навч. посіб. / авт. : А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета [та ін.]. — 2 вид. — К. : [б. в.], 2011. — 392 с.
8. Державне управління... — С. 18.
9. Національна економіка... — С. 22.
10. Сталий розвиток суспільства... — С. 10.
11. Національна економіка... — С. 28.
12. Сталий розвиток суспільства... — С. 13.
13. Панасюк Б. Прогнозування економічного розвитку України... — С. 36.
14. Там само. — С. 36.
15. Там само. — С. 37.
16. Національна економіка... — С. 25.
17. Демографічні чинники бідності... — С. 55.

18. Статистичні дані Головного управління статистики у Львівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lv.ukrstat.gov.ua>.
19. Там само.
20. Демографічні чинники бідності... — С. 57.
21. Там само. — С. 60.
22. Статистичні дані Головного управління статистики у Львівській області...
23. Рівень життя населення України... — С. 254.
24. Демографічні чинники бідності... — С. 64.
25. Разумов А. А. Бедность в современной России... — С. 158.
26. Статистичні дані Головного управління статистики у Львівській області...

Z. Buryk

BASES OF PREDICTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION

The assertion of authors' concerning the merits of such concepts as “region”, “sustainable development”, “prediction” are analyzed, on the basis of the received information a comprehensive definition of “prediction of sustainable development” is suggested. The analysis of the main factors of economic development of the region on the example of statistical data in Lviv region is carried out. The ways of improvement of this region development are given.

Key words: region, sustainable development, prediction, gross regional product, industrial production index, the poverty rate by region boundary, net reproduction rate of the population.